

STOSUNKI POLSKO-RADZIECKIE W LATACH 1939-1943

I etap 17.09.1939 - 22.06. 1941 r.

1. Wrzesień 1939

Mimo agresji na Polskę (17.09. 1939). nie ogłoszono oficjalnie, że państwo polskie jest w stanie wojny z ZSRR. Odezwa Naczelnego Wodza zakazywała jednostkom polskim pierwszemu otwierania ognia do Armii Czerwonej. Było to spowodowane niejasną sytuacją na wschodniej granicy. Jednym słowem podczas kampanii wrześniowej nie ogłoszono, że państwo polskie jest w stanie wojny z ZSRR

2. Ewolucja stosunku rządu polskiego na emigracji do ZSRR

a) program z 18.12. 1939:

- stwierdzenie stanu wojny między ZSRR a Polską
- polska granica wschodnia winna zostać nienaruszona.

b) Memoriał W. Sikorskiego z czerwca 1940 r..

Po przeniesieniu się rządu polskiego do Anglii rząd brytyjski zaczął naciskać na Sikorskiego by wydał memoriał, w którym wyraziłby chęć ponownego nawiązania stosunków z ZSRR, w przypadku udziału tego państwa w wojnie po tej samej stronie. Zależało na tym Wielkiej Brytanii, która w 1940 r. spodziewała się inwazji niemieckiej na wyspy brytyjskie. ZSRR byłby pożądanym sojusznikiem.

Pod naciskiem Brytyjczyków Sikorki wydał memoriał w czerwcu 1940 r.,

- wyrażał poprawę stosunków polsko-radzieckich w przyszłości,
- nie poruszał kwestii granicy wschodniej,
- skutkiem Memoriału — pierwszy kryzys rządowy i dymisja W. Sikorskiego ze stanowiska premiera (lipiec 1940)

c) program rządu z sierpnia 1940 r..

Pod wpływem przedstawionych wydarzeń **rząd emigracyjny ogłosił w sierpniu 1940 r. nowy program**, w którym ujęto problem stosunków polsko –radzieckich.

W programie tym stwierdzono, że w razie przystąpienia ZSRR do wojny po stronie Wielkiej Brytanii konflikt polsko – radziecki może zostać odsunięty na plan dalszy. Rząd ustalił jednocześnie **warunki współdziałania Polski i ZSRR:**

- uznania granic sprzed września 1939 r.
- opuszczenia przez ZSRR zajętych w 1939 r. terenów.

II etap 30.07.1941 — 25.04.1943

1. Układ Sikorki – Majski — 30.07.1941

Sytuacja polityczna zmieniła się gdy w czerwcu 1941 r. III Rzesza zaatakowała ZSRR. Od tej chwili rozpoczęły się rozmowy między Wielką Brytanią i ZSRR w kwestii udzielenia sobie wzajemnej pomocy w zwalczaniu wspólnego wroga. Trzeba było rozwiązać więc problem polski. Zależało na tym W. Brytanii. Z drugiej strony gen. Władysław Sikorki myślał o podpisaniu umowy między rządem polskim na emigracji a ZSRR ze względu na ludność polską zamieszkującą tereny zajęte przez ZSRR. Miał nadzieję również na utworzenie armii polskiej w ZSRR. Dlatego też Sikorki zgodził się podpisać układ z ZSRR.

— **postanowienia:**

- traktaty radziecko-niemieckie z 1939 r. zostały uznane za niebyłe,
- przywrócono stosunki dyplomatyczne między Polską a ZSRR,
- rządy ZSRR i Polski mają udzielić sobie wzajemnej pomocy w walce z III Rzeszą,
- zostanie utworzona armia polska na terenie ZSRR, której dowódca zostanie mianowany przez stronę polską (w porozumieniu z ZSRR. Szczegóły związane z organizacją i użyciem polskiej armii określi specjalna konwencja wojskowa).
- protokół dodatkowy — amnestia dla obywateli polskich więzionych na terenie ZSRR.

(Amnestia — ustawowy, powszechny akt łaski polegający na całkowitym lub częściowym darowaniu kary oraz jej prawnych następstw w stosunku do osób, które się dopuściły pewnej kategorii przestępstw. Na mocy protokołu dodatkowego układu Sikorski-Majski udzielono amnestii Polakom,

którzy utracili wolność wskutek agresji ZSRR z września 1939 r. Zgoda W. Sikorskiego na umieszczenie tego słowa w układzie przyczyniła się do wybuchu drugiego kryzysu rządowego. W układzie nie poruszono kwestii granicy wschodniej. Sprawa ta miała zostać rozwiązana w późniejszym terminie. Układ stał się przyczyną drugiego kryzysu rządowego (lipiec/sierpień 1941).

2. Konwencja wojskowa z 14.08.1941 r. — postanowienia:

- armia polska zostanie zorganizowana jak najszybciej (miała liczyć 30 tys. żołnierzy),
- będzie stanowić część sił zbrojnych suwerennego państwa polskie go i organizacyjnie będzie podlegać władzom polskim,
- pod względem operacyjnym będzie podlegać władzom radzieckim i będzie wykorzystywana zgodnie z radzieckimi planami operacyjnymi, jednostki polskie zostaną przesunięte na front dopiero po osiągnięciu pełnej gotowości bojowej. Będą działać w jednostkach nie mniejszych od dywizji.

Dowódcą armii został Władysław Anders (więziony m.in. w więzieniu radzieckim na Łubiance w Moskwie).

3. Polsko-radziecka deklaracja o przyjaźni — 4.12.1941 r. Została podpisana podczas wizyty W. Sikorskiego w Moskwie. Postanowienia:

- Polska i ZSRR będą walczyć z Niemcami aż do ostatecznego zwycięstwa,
- po wojnie zapewnią trwałą i sprawiedliwą pokój poprzez „nową organizację stosunków międzynarodowych, opartą na zjednoczeniu krajów w trwałym sojuszu”
- powiększenie armii polskiej do 96 tys. oraz 30 tys. rezerwy — żołnierze mieli otrzymać pełne wyżywienie i uzbrojenie.

4. Pogarszanie się stosunków polsko-radzieckich 1942—1943

a) przyczyny:

- zaginięcie oficerów i żołnierzy polskich, którzy we wrześniu 1939 r. zostali uwięzieni w Starobielsku, Kozielsku i Ostaszkowie,
- odmowa wysłania na front 5 Dywizji gen. Boruty Spiechowicza (tylko ta dywizja uzyskała gotowość bojową — luty 1942 r.). Gen. Władysław Anders odmówił wysłania 5 Dywizji na front, ze względu na braki w zaopatrzeniu w żywność, umundurowanie i broń. Winston Churchill zaproponował Stalinowi przesunięcie ośrodków formowania się Armii Polskiej w ZSRR na południe kraju lub do Iranu — chciał je wykorzystać do obrony Bliskiego Wschodu.
- ograniczenie racji żywnościowych dla Armii Polskiej (armia liczyła 96 tys. żołnierzy, racji dostarczono 30 tys.).
- rząd radziecki nie chciał przywrócić obywatelstwa polskiego ludności niepolskiej, która była obywatelami II RP przed wojną,
- 30.07.1942 — podpisano protokół o ewakuacji Armii Polskiej do Iranu (80 tys. żołnierzy i 35 tys. cywilów ewakuowało się między kwietniem a sierpniem 1942 r.
- styczeń 1943 — ludności polskiej cofnięto uprawnienia związane z wykonywaniem radzieckiej ustawy o obywatelstwie.
- luty 1943 — powstał Komitet Organizacyjny Związku Patriotów Polskich (ZPP) w ZSRR na czele z Wandą Wasilewską. Celem ZPP było zorganizowanie wojska polskiego w ZSRR, które walczyłoby u boku Armii Czerwonej i które kontrolowałyby lewica komunistyczna. ZPP głosił hasła sprzeczne z programem rządu emigracyjnego.

b) sprawa katyńska — bezpośrednią przyczyną zerwania stosunków. W kwietniu 1943 r. Niemcy ogłosili informację o znalezieniu masowych grobów żołnierzy polskich, zamordowanych przez Rosjan. w okolicach Katynia. ZSRR zaprzeczył tym pogłoskom. Gdy rząd polski zwrócił się z prośbą do Czerwonego Krzyża o wysłanie komisji do ZSRR **rząd radziecki** uznał to za naruszenie sojuszu i **zerwał stosunki z rządem polskim na emigracji 25.04.1943 r.**